

Система цінностей підлітка у контексті соціального розвитку

Досліджуючи проблему самопроєктування у підлітковому віці, важливо виявити вплив ціннісних орієнтацій дитини підліткового віку на її здатність до самопроєктування у майбутньому.

Система ціннісних орієнтацій визначає змістовну сторону спрямованості особистості і складає основу її ставлення до навколишнього світу, до інших людей, до власного «Я», основу світогляду, життєвої активності та концепції життя. Ця система характеризує зрілу особистість, оскільки перебуває у центрі змістового відношення "Я - світ", визначає потребо-мотиваційний вектор соціальної поведінки і спричиняє ефективність життєдіяльності. Як елемент структури особистості ціннісні орієнтації відображають внутрішню готовність людини до здійснення певної дії, спрямовані на задоволення потреб та інтересів, а тому вказують на стратегічні моделі її поведінки.

Зрозуміло, що система ціннісних орієнтацій у даному віці ще не сформована, однак спрямованість підлітка на пошуки, виявлення та реалізацію своєї індивідуальності, унікальності в системі соціальних зв'язків призводить до присвоєння або заперечення цінностей, що існують у соціумі.

Досліджуючи ціннісну сферу особистості підлітка, ми застосовували методика «Діагностика індивідуальних цінностей» Шварца (адаптація О. Тихомандрицької, Є. Дубовської). [Шапар В.Б., 2002]. Дана методика визначає 10 різних мотиваційних типів, утворених певними цінностями, кожному з яких відповідає деяка мотиваційна мета. Ці типи задають загальну спрямованість життєдіяльності людини, а також орієнтують її конкретні дії (саморегуляція (самостійність), стимулювання (повнота життєвих відчуттів), гедонізм, досягнення, влада (досягнення соціального статусу, престижу), безпека, конформність, традиція, прихильність (доброзичливість), самоорієнтація.

За результатами дослідження найбільш важливими для підлітків 11-12 років є наступні цінності: гедонізм, влада та безпека. Таким чином, молодші підлітки найбільшої уваги надають цінностям, що пов'язані з отриманням насолоди та задоволення від життям, турботою про себе, безпекою та гармонією, насамперед, у сім'ї, досягненням соціального статусу, престижу, визнання, можливість впливати на оточуючих. Отже, в 11-12-річному віці для підлітків важливого значення набувають соціальні цінності, які здатні забезпечити гармонічні стосунки у сім'ї, статус серед однолітків та безпеку самої дитини у соціумі. Найменш важливими у даному віці виявилися такі цінності, як традиції та універсалізм, що свідчить про те, що на даному віковому етапі духовність, почуття вдячності, доброзичливість, розуміння, терпимість, узгодженість внутрішнього «Я» не є для дитини тими важливими складовими, на основі яких формується образ «Я» та певна життєва концепція.

Для підлітків 13-14 років найбільш важливими є такі цінності як стимулювання, досягнення, саморегуляція та влада. Таким чином, у середньому

підлітковому віці важливого значення набувають не лише соціальні, але й особистісні цінності. Зокрема, поряд з важливістю отримати визнання від оточуючих і владу, з'являється бажання досягнути особистого успіху і соціального схвалення за допомогою прояву компетентності. Важливого значення набувають також самостійність, цілеспрямованість, відповідальність, компетентність, відвага, допитливість та життєрадісність. Не менш важливими є також самоповага, незалежність, автономія.

Найменш важливими виявилися цінності, що пов'язані з обмеженням дій і спонукань, які можуть порушити соціальні очікування і норми, а саме: самодисципліна, ввічливість, слухняність, помірність, чесність, повага до старших. Неприйняття перерахованих цінностей, радше за все, пов'язано з загостренням підліткової кризи.

15-16-річні досліджувані як найбільш важливі для себе виокремили наступні цінності: досягнення, конформність, прихильність, універсалізм, саморегуляція. Таким чином, для старшого підліткового віку важливого значення набувають цінності, що пов'язані з самостійністю, цілеспрямованістю, відповідальністю, самодисципліною, прагненням до успіху, узгодженістю внутрішнього світу, компетентністю, інтелектуальним розвитком, підтримкою і розумінням оточуючих, тобто ті особистісні цінності, які відображають самодостатню, успішну людину. Не менш важливими у даному віці є цінності, які відображають стосунки з оточенням, зокрема: справжня любов, вірна дружба, відданість, повага до старших. Зауважимо також, що не було виявлено цінностей, які були б для досліджуваних даного віку абсолютно байдужими і неприйнятними. Ми припускаємо, що у старшому підлітковому віці відбувається не лише присвоєння цінностей і формування образу «Я» відповідно до ціннісних орієнтацій підлітка, але й відкривається можливість для створення проекту власного «Я» як основи самопроектування особистості.

Для підлітків, що схильні до самопроектування важливими є як соціальні, так і особистісні цінності. Батьки таких підлітків, як правило, підтримують їх, ставляться до них з повагою і любов'ю, проявляють зацікавленість у справах і планах дитини. Не менш важливим є те, що в складних життєвих ситуаціях вони готові допомогти, не нав'язуючи власне бачення вирішення ситуації. Однак, за результатами нашого дослідження, такому образу підлітка відповідає не більше 7% досліджуваних.

Цей факт зумовлює необхідність розроблення психологічно обґрунтованих технологій, спрямованих на розвиток у дітей підліткового віку здатності до проектування власного життя та власної особистості.

ЛІТЕРАТУРА

Шиловська О.М. Сензитивність підліткового віку до самопроектування *Самопроектування особистості в дискурсивному просторі: монографія* / за ред. Н.В. Чепелевої. Київ : Педагогічна думка, 2016. с.87–102.